

המקום התיירותי כמוקד של שינוי עמדות והבניית זהות,

ביקורי נוער גרמני בישראל

מגיש: יוני איילון

תקציר

המחקר מתמקד בחקירת המרכיבים של מקומות התיור העיקריים, כפי שהם נחווים על ידי התייר הגרמני הצעיר בישראל. בעבודה נבחן כיצד מכלול של גורמים פסיים, סימבוליים וחברתיים מתלכדים כדי ליצור חוויה המותירה את רישומה על התייר, והמשפיעה על זהותו ועמדותיו כלפי ישראל.

החל משנות ה-60 מעודדות ממשלות ישראל וגרמניה חילופי נוער ההדדיים. המטרה של הממסד הגרמני היא פוליטית מחד וערכית חינוכית מאידך. על רקע העבר הנאצי של גרמניה והמעבר אחרי מלחמת העולם השנייה לדמוקרטיה פעילה, מנסה הממשל הגרמני ליצור דימוי של "גרמניה חדשה" ברחבי העולם וכחלק מכך מעודד משלחות חילופי נוער. מטרת ממשלת ישראל משתלבת במגמה זו והיא להציג את המדינה לבאים, לעורר בהם הבנה של מקום הביקור, לנסות לשנות את עמדתם כלפיה ולהפוך את בני הנוער ל"שגרירים" של מדינת ישראל בגרמניה.

המחקר מנסה לחדש ולהוסיף לתיאוריה הגיאוגרפית והתיירותית. החוקר מציע להגדיר 'תחושת מקום תיירותי' כמכלול של מאפיינים פסיים, חברתיים וסימבוליים המתלכדים לכדי יצירת אווירת מקום הנחרתת בתודעה של התייר כחוויה בלתי נשכחת ובעלת משמעויות רלוונטיות לזהותו של התייר מחד ולעמדותיו כלפי מדינת היעד מאידך. המודל שהוצג בעבודה ובו החוויה של הביקור היא סדרה של חוויות מקום תאפשר בעתיד להבין טוב יותר אלו מקומות ואילו חוויות השפיעו על ההבניה מחדש של זהויות התייר ועמדותיו כלפי ארץ הביקור וכיצד הם השפיעו עליו. דיון זה חשוב במיוחד בהקשר של תיירות חינוכית פוליטית המיועדת לעצב את תודעתם של בני נוער.

הייחוד של יצירת תחושת המקום התיירותי בא לידי ביטוי בראש ובראשונה בהשוואה המתמדת שבין מקום המוצא של התייר לבין יעד הביקור. בתהליך זה

התייר עשוי לנוע בין ההתבוננות מבחוץ במופעים החיצוניים של מקום הביקור לבין ניסיון לספוג את רוח המקום מעמדתו כמבקר (MacCanell, 1989).

תהליך ההשוואה בין מקום המוצא לישראל בא לידי ביטוי כמעט בכל המקרים בהנגדה בין המקומות ובכל מרכיבי המקום התיירותי: הנוף הפיסי, החברתי והסימבולי. בעיקר בולטים שני טיפוסים של הנגדות, בין גרמניה לישראל ובין הדימוי המוקדם של ישראל לבין המציאות שהם פגשו במהלך הסיור. נופים ישראלים הוצגו כפתוחים, חשופים, חמים וכדומה בניגוד לנופים הירוקים והמיוערים של גרמניה. נופים אלה עוררו בבני הנוער הגרמני תחושת רוגע וביטחון שעמדו בניגוד בולט לדימוי של ישראל כארץ פראית השטופה אלימות וטרור (Langental, 2009).

מעבר להתפעלות מהנופים הפנוראמיים השונים כל כך ומהרוגע שהם משרים, לחוויית הנוף היו משמעותיות סימבוליות נוספות כייצוג של האופי הפתוח והספונטאני של הישראלים על החמימות והקבלה שלהם את התייר, כולל זה הגרמני. הנוף הפיסי מהווה גם בסיס מוחשי הנושא על גביו והמזכיר חוויות רוחניות עמוקות כפי שהן נחו על ידי בני הנוער הגרמני במקומות כמו ירושלים על המקומות הקדושים שבה, המדבר המדמה את נופי ארץ התנ"ך והברית החדשה ומצדה שהפכה לסמל לקשר הגבורה שבין הארץ לעם היהודי (Lotem&Seitz, 2011; Saxe, Sasson&Hecht, 2006).

האווירה החברתית הפכה לגורם מרכזי בהבנית תחושת המקום ובהתקשרות למקום ולמשמעותיות שהוא מייצג. בהקשר זה עמדו הנגדות למציאות הגרמנית ולציפיות הקודמות לביקור במרכז הדרמה של הבניית תחושת מקום תיירותית. בניגוד לגרמניה תושבי ירושלים הם קלידוסקופ מורכב של אנשים דתיים בני דתות שונות ומגוונות. כמו כן ובניגוד לדימוי של ישראל כזירת מאבק בין עמים ודתות מקיימים תושבי ירושלים שגרת חיים יומיומית שלווה ושקטה מתוך קיום משותף. הפתיחות והבלתי אמצעיות של החברה החילונית בתל אביב ובשאר הארץ נחויות מתוך הניגודים הללו. בעיקר בולט דימוי החיילים הנתפסים כאמורים להיות קשוחים ומרוחקים ובפועל הם מתוארים כלבביים וכידידותיים (VCP, 2007).

הסכסוך הישראלי פלסטיני מקבל ביטוי בהתרשמות בני הנוער הגרמני מישראל. חומת ההפרדה בבית לחם היא ביטוי פיסי של ההפרדה וההגבלה של חופש התנועה הפלסטיני המלווה בהבדלים גדולים במעמד האזרחי והכלכלי של שתי האוכלוסיות. בהקשר הכולל של הביקור מסיקים בני הנוער כי הסכסוך הוא טראגי וללא מוצא בו שני הצדדים פועלים על פי אינטרסים צרים שלהם מבלי לראות את האפשרות למציאות פתרון הוגן. יש מקום נכבד למורה הדרך בהדגשה מיוחדת של הנרטיב הישראלי של הסכסוך. מורה הדרך המתווך בין המבקרים למקום רואה את תפקידו כשליח ונציג של מדינת ישראל (Cohen,1985; Katriel,1995). הוא יוצר אצל רוב בני הנוער אהדה לצד הישראלי, תמיכה בזכותה של מדינת ישראל להתקיים באזור ולעיתים מחליש את הייצוג של הצד הפלשתינאי לסכסוך (Feldman,2007).

מוטיב מרכזי בתיירות הנוער החינוכית מתעל את המפגשים עם בני נוער ישראלי, לינה בבתי המארחים ואפילו מפגשים אקראיים עם ישראלים בחוף הים לטובת ההתמודדות עם חווית השואה. יד ושם כאתר אסתטי מותיר רושם רב על בני הנוער והתמונות והתעודות מעשירות אותו במידע על השואה (יד ושם, 2011; NRW,1998; VCP,2007). המפגש הבלתי אמצעי במקום עם ניצולים ויורשיהם מקנה לידע זה היבטים רגשיים של התקשרות לסיפור ואמפטיה עם הקורבנות שלא דומים לכל חוויה לימודית אחרת.

אך המפגשים עם הקורבנות ויורשיהם ועם המארחים בבתיים הוא עמוק בהרבה. החוויה של התקבלות הגרמנים על ידי קורבנות השואה דווקא ברגעים הקשים של הביקור ועל רקע אתרי הזיכרון ביד ושם, בני הנוער הישראליים המארחים בחוס ובלבביות וגם החיילים או האדם הפשוט ברחוב, מהווים חוויה משחררת עבור בני הנוער הגרמנים. התקבלותם במקום המיוחד הזה פותחת להם פתח לחיות בשלום עם זהותם הגרמנית מבלי לקחת חלק באשמה על מעשה השואה אלה לראותה כלקח מכונן לעתיד.

אם כן, תופעת תיירות הנוער ייחודית בכך שאינה מקיימת רק 'דיאלוג עם המקום ואנשיו' אלא חודרת ומתחברת לרוח המקום ומשתלבת באווירה הייחודית המחברת בין כל מרכיבי המקום הישראלי. חיבור זה עם המרכיב הפיזי ובמיוחד

עם המרכיב האנושי במקום מעיד כי תיירות הנוער אכן מצליחה לעמוד במטרה המרכזית ולשנות לחיוב את דעתם של בני הנוער על ישראל.

בנוסף, יש לתת את הדעת על החלוקה בין הנוער הכללי, לא יהודי והנוער היהודי בתופעת סיורי הנוער הגרמני המגיעים לישראל.

מטרת הנוער הכללי היא לבקר בישראל על רקע הקשר המיוחד בין המדינות והשואה. הם מסיירים במקומות מרכזיים וסימבוליים, ומקיימים מפגשים משמעותיים עם אנשים המרכיבים את הנוף החברתי בישראל ועם שותפיהם בני הנוער הישראלי. הנוער הכללי מתחבר בתקופת שהותם בישראל לתחושת המקום הישראלית. למדנו במחקר זה כי המקומות, המפגשים, הסמינרים, העימות עם העבר ובמיוחד היחס האוהד לו הם זוכים במהלך הסיור מחברים אותם למקום, משנים לחיוב את דעתם על ישראל ויחד עם כך מחזקים גם את זהותם הגרמנית.

הנוער היהודי מגיע בעיקר למטרת חיפוש שורשים ולהתחבר לתחושת המקום הישראלית דרך ביקור באתרים וסמלים יהודיים וישראלים ובמפגש עם אנשי המקום. הנוער מחזק את זהותו היהודית ומזדהה עם מדינת ישראל, מקום המשמש לו כבית שני. לפי דברי המשתתפים הם מקווים ומרגישים במהלך הסיור כי ישראל תהא בעתיד הבית הראשון והמרכזי שלהם.